

תוכן העניינים

ז	פתח דבר
	א. כחלום יעוף
3	מבוא: רחל אליאור
18	אייר זקוביץ: חלום של אישה: ההיית אם חלמתי חלום? עיון בשיר השירים ה, ב – ו, ג
33	ורד לב כנען: שערי החלום: כפילות ושניות בספרות החלום בעולם היווני והרומי
62	רחל אליאור: חלומות בספר היובלים ובמגילות מדבר יהודה
123	אביגדור שנאן: חולמים וחלומות בתרגומי התורה הארמיים
137	גילה וכמן: בין חלומו של פרעה לחלומו של נבוכדנצר: לדרכי עיבודה של מסורת דרשנית
150	חיים וייס: מה מונח על פי החבית? דיון בסדרת חלומותיהם של אביי ורבא על חביות (בבלי, ברכות נו ע"א)
165	יורם בילו: בין וינה לבגדאד: על מסורת קבלית של פירושי חלומות 'פסיכואנליטיים'
189	חוי דרייפוס: 'אני חי בחלום בלהות מחריד': סיוטי מלחמה וחלומות משאלה בתקופת השואה
	ב. בין עולמות: רוחות ושדים, בנות קול ודיבוקים
217	מבוא: רחל אליאור ויורם בילו
235	אייר זקוביץ: לגיון הזרים בעדרי חזירים: מקרא, מדרש, אלגוריה (מתי ח, כח-לד; מרקוס ה, א-כ; לוקס ח, כו-לט)
251	גילה וכמן: מפגשי אדם־רוח בספרות האגדה

- 258 נורית הירשפלד: 'התשמע קולי': בת קול בסיפורי התלמוד
משה סלוחובסקי: האישה בין השטן לרוח הקודש: איחוז בעולם
270 הקתולי בעת החדשה המוקדמת
- 284 גלית חזן-רוקם: הדיבוק והיהודי הנודד: אין מנוחה בחיים או במוות
ירון בן-נאה: הצצה אל עולם נסתר בסיפורי איחוז בכתבי ר' אליהו
305 הכהן מאזמיר
- 324 יורם בילו: היה או לא היה? דיבוק בחצר חסידית
רבקה גונן: בחיפוש אחר 'רוח העם': אנ-סקי והמשלחת האתנוגרפית
344 1914-1912
- רבקה דביר גולדברג: על 'הדיבוק' ומחוזות הכיסופים: 'בין שני עולמות'
355 ('הדיבוק') של אנ-סקי ושורשיו החסידיים
- 377 צבי מרק: דיבוק כדימוי וכמצב נפשי ביצירתה ובחייה של יונה וולך
יאיר ליפשיץ: 'את המתים אין להדיר משום חגיגה': קינת הגוף הקווירי
393 ב'מלאכים באמריקה' ו'דיבוק' לטוני קושנר
- אליעזר ויצטום ונמרוד גריסרו: איחוז על ידי רוחות זאר בקהילת
413 יוצאי אתיופיה בישראל: היבטים חברתיים, תרבותיים וקלינייים
- 432 עליאן אלקרינאוי: מחלות איחוז בחברה הכדואית-ערבית
- 445 מפתח עניינים
- XIX-I תקצירים באנגלית

פתח דבר

הספר המונח בזה לפני הקורא הוא למעשה קבציים שיסודם בשני כנסים רב-תחומיים שקיימה קבוצת המחקר 'עולים ויורדים' – חציית גבולות בין שמים וארץ, אשר פעלה באוניברסיטה העברית, במסגרת סכוליון – מרכז למחקר רב תחומי בלימודי היהדות,¹ בשנים תשס"ו-תשס"ח (2005-2008). חברי הקבוצה היו ארבעת החתומים מטה ולצדם פעלו חוקרים צעירים: ד"ר נורית הירשפלד, גב' חנה וורסמן, ד"ר גילה וכמן, ד"ר נח חיות וד"ר אדם קליין-אורון. פרי ראשון של עבודת הקבוצה הוא הקובץ 'גן בעדן מקדם: מסורות גן עדן בישראל ובעמים' (ערכה רחל אליאור, ירושלים תש"ע), ובפתחו מצוי תיאור מפורט של עבודת הקבוצה במחקר ובהוראה.

בשנת תשס"ח קיימה הקבוצה כנס בנושא 'כחלום יעוף: חלומות ופשרם במסורות עם ישראל' (בית אבי חי בירושלים, 4 בנובמבר 2007), וכנס בנושא 'בין שני עולמות: רוחות, שדים ודיבוקים במסורות ישראל והעמים' (משכנות שאננים בירושלים, 11-12 ביוני 2008). בצד חברי הקבוצה נטלו חלק בכנסים אלו גם חוקרים אורחים, מן האוניברסיטה העברית וממוסדות אקדמיים אחרים, ואנו מודים לכולם על תרומתם להרחבת היריעות הנפרשות בספר זה. לחלקו הראשון של הקובץ הקדימה דברים פרופ' אליאור, ולחלקו השני הקדימו דברים פרופ' אליאור ופרופ' בילו, ותודת חברהם לעריכה מובעת להם בזה.

לא היה אפשר להגיע לשלב מסכם זה בלא תמיכתם ועידודם הברוך של אנשי סכוליון, ובראשם פרופ' ישראל יובל, שכיהן כראש האקדמי של סכוליון בכל התקופה שבה התארכה קבוצתנו בצל קורתו, ולפרופ' דניאל שוורץ, מי שקיבל על עצמו תפקיד זה בעקבותיו וליווה את הופעתו של ספר זה. שני אלה סייעו במאור פנים, בתבונה ובעצה טובה ככל אשר נתבקשו. כן יאה תודה למנהלות האדמיניסטרטיביות של סכוליון, גב' זהר מרקוביץ' ומי שהחליפה אותה בתפקיד, גב' מיה שרמן, על פעולתן הנמרצת והיעילה, הן בתמיכה בעבודתנו השוטפת והן במלאכת הבאת ספר זה לידי גמר. תודה אנו חבים גם לעוזרי המחקר של הקבוצה – אורי ארמן, אמיתי הראש ומיכל מרגליות – שלושה פרחי מחקר חרוצים ונבונים שעשו ללא לאות במלאכה היום-יומית של עבודתנו המדעית, וכן לשאר אנשי

סכוליון, שכל אחת ואחד מהם תרם את תרומתו להצלחת מלאכתנו. גב' דפנה לביא ערכה את המאמרים לדפוס בטוב טעם ובדייקנות, ואילו אנשי הוצאת הספרים על שם מאגנס עיצבו את הכלי הנאה שלתוכו נמסכה תורתנו.

יעמדו כולם על הברכה.

ירושלים ערב שמחת תורה, תשע"ג
רחל אליאור, יורם בילו, יאיר זקוביץ ואביגדור שנאן

in relation to holy time, holy place, holy ritual, sacred scriptures, holy priesthood, and sacred memory associated with priests and angels. Dreams are considered, in this literature written in a time of great dispute about the priestly leadership of the Temple in the Hasmonaean period, an indisputable source of knowledge on all the major sacred priestly issues mentioned above. The *Book of Jubilees* has a considerable number of new dreams that are designed to shape ancient memory anew in a time of a major political change. The book is concerned with holy time, as reflected in a sacred solar calendar that was revealed in a dream to Enoch son of Jared; with a holy place, Mount Zion, the place of the future Temple that was revealed in a dream to Noah and revealed by an angel to Moses, the grandson of Levi; and with the initiation of the priestly service that was revealed in a dream to Levi, the founder of the priesthood according to this priestly tradition.

Dreams and Dreamers in the Aramaic Targums of the Pentateuch

Avigdor Shinan

The Pentateuch mentions dreams or dreamers in thirty-four different verses, most of them in the book of Genesis. This study surveys the various ways in which the Aramaic translations of the Pentateuch (the targums) deal with these verses, exposing their attitudes toward this fascinating human phenomenon. While Targum Onqelos adheres basically to the biblical story, the so-called 'Palestinian Targums' (The Fragment Targum, the Aramaic Targum found in Ms. Neophyti 1, and the Pseudo-Jonathan Targum) differ in the amount of additions which they add to the biblical story and their character. They describe in rich details Jacob's dream at Beit-El (Genesis 28) and the dreams of Pharaoh's ministers (Genesis 40), but in other instances they tend to adhere to the biblical story, revealing little about their understanding of the dream as a message from God. The only exception is Targum Pseudo-Jonathan, which includes unique traditions regarding a dream that told Noah what had been done to him by his son Ham (Genesis 9) and a very detailed dream that told Pharaoh about the future birth of Moses (Exodus 1). These two cases – and some other minor additions included in this text, which can be seen as being drawn mainly from popular traditions – testify to the uniqueness of this targum and to its special status within the world of the Aramaic targums.

5. Most significantly: Does the female dreamer have a real lover, flesh and blood, or is he only imagined?

The Gates of Dreams: Duality and Ambiguity in Ancient Dream Literature

Vered Lev Kenaan

This essay explores the mythological origins of ancient dream theory. Following E. R. Dodds' remark that 'For the Greeks... the fundamental distinction was that between significant and non-significant dreams', the paper reconsiders a central duality underlying the ancient conceptualization of dreams: while 'significant' dreams can sometimes mean divinely-sent dreams, or dreams that come true, the non-significant dream is the false dream, or the somatic and the ordinary psychological dream. The essay uncovers the constant presence of an intrinsic duality in ancient dream literature and shows how this duality is articulated through the mythological figures of Sleep and Dream: *Hypnos* and *Oneiros*. Considering the Chthonic and Olympian origins of Sleep and Dream in Hesiodic and Homeric poetry, the essay shows that the dream belongs to a family of ancient terms constituted by an ambiguity. Like the terms, *psychē* and *eidōlon*, the dream too is a futile yet desirable image. The first part of the essay examines the poetic figures of the significant and non-significant dreams in Hesiod, Homer and Virgil. The paper's second part examines how this mythical duality is transposed into a hermeneutical dual framework that serves the works of the dream interpreters, Artemidorus and Macrobius.

Dreams in the Book of Jubilees and in the Dead Sea Scrolls

Rachel Elior

The 930 fragments of Holy Scriptures that were found in the eleven caves of Qumran between 1947 and 1956 include a significant number of unknown dreams that were ascribed to biblical heroes. The dreams that were ascribed to Enoch, Noah, Abraham, Isaac, Rivka, Jacob, Levi, Judah and Amram reflect a 'counter-memory' on issues that were under dispute during the second and first centuries BCE. The dreams are concerned with divine revelations or with angelic messages that relate sacred knowledge on the historical destiny of the 'holy seed',

facilitate our group's projects and activities. Our gratitude also goes to all of the other members of Scholion's staff, who, each in his or her own domain and way, contributed to making our group's sojourn there so fruitful. Finally, we express our thanks to Ms. Dafna Lavi, who edited the articles with both exactitude and good taste, and to the staff of the Magnes Press, who designed and produced the volume.

Yoram Bilu, Rachel Elijor, Avigdor Shinan, Yair Zakovitch
The Hebrew University of Jerusalem, September 2012

Abstracts of Articles

A Woman's Dream (Song of Songs 5:2-6:3): Real or Imagined?

Yair Zakovitch

Many of the poems in the Song of Songs have the character of daydreams, and two explicitly describe night dreams (3:1-5; 5:2-6:3), resulting in the reader often being left to wonder what is real and what is fantasy. All dreams in the Song, whether reverie or deep-night dream, are women's dreams (this corresponds with the spirit of the book, in which the central role is filled by women), in contrast to all other dreams in the Bible, which are the imaginings of men. The dreams outside the Song of Songs, in biblical narrative, are different in one further respect: they are of a prophetic nature and give us glimpses of the future. Women's dreams in the Song, on the other hand, are personal and lend themselves – as do all personal dreams – to being interpreted and analyzed by readers throughout the ages, each according to the theories he or she prefers, whether Freudian or otherwise.

Our analysis of the long dream in Song 5:2-6:3 offers answers to the following questions:

1. What is the reason for the many repetitions in the dream?
2. Do the words of the dream carry symbolic meaning?
3. Many lines of similarity can be drawn between this dream and the other night-dream in Song (3:1-5), similarities which push us to compare the two. What meaning are we to draw from this comparison?
4. Can we determine where the dream ends? Can we determine the dream's boundaries?

Preface

The papers collected in this volume represent the proceedings of two conferences organized by the 2005-2008 research group on 'Ascending and Descending – Navigating between the Celestial and the Mundane', at the Hebrew University of Jerusalem's Scholion Interdisciplinary Center for Jewish Studies.¹ The four undersigned editors of this volume were the senior members of the group, which also included five younger scholars: Dr. Noach Hayut, Dr. Nurit Hirschfeld, Dr. Adam Klin-Oron, Dr. Gila Vachman, and Ms. Hannah Wortzman. The first fruits of the group's work were already published, in 2010, as *A Garden Eastward in Eden: Traditions of Paradise: Changing Jewish Perspectives and Comparative Dimensions of Culture* (ed. Rachel Elijor [in Hebrew]) – and that volume's preface gives a detailed account of the group's activities in research and teaching.

The first conference represented by the present volume was entitled 'As a Passing Dream: Dreams and Their Interpretation in Jewish Traditions' and held in November 2007; the second, 'Between Two Worlds: Spirits, Ghosts, and Dybbuks in the Traditions of Jews and Other Peoples', was held in June 2008. Apart from the members of our group, participants in these conferences also included other scholars from the Hebrew University and other academic institutions, and we are very grateful to them all for their help in broadening our treatment of the themes addressed. Prof. Elijor composed the introduction to the first part of this volume, and Profs. Elijor and Bilu composed the introduction to the second part, for which their fellow editors thank them sincerely.

We would not have been able to complete this volume without the support and encouragement of the staff of Scholion – of Prof. Israel Yuval, who was its academic director during our tenure at Scholion, and Ms. Zohar Marcovich, who was Scholion's administrative head during those years; and of Prof. Daniel R. Schwartz and Ms. Maya Sherman, who held the same positions while the volume was being produced. Their advice, and energetic and efficient help, were essential to the successful completion of this project. We would also express our thanks to the group's resourceful research assistants: Uri Erman, Amitai Harosh, and Michal Margaliot. These three bright and diligent budding scholars worked tirelessly to

1 Since 2011: Scholion – Interdisciplinary Research Center in the Humanities and Jewish Studies.

Yaron Ben-Nach, A Glimpse into a Hidden World: The <i>Dybbuk</i> Stories of Rabbi Eliyahu Hacoheh of Izmir	305
Yoram Bilu, The Woman Who Wanted to be (Like) her Father: <i>A Dybbuk</i> in a Hasidic Court	324
Rivka Gonen, In Search of the People's Spirit: An-sky and the Ethnographic Expeditions of 1912-1914	344
Rivka Dvir Goldberg, On 'The Dybbuk' and Havens of Yearning: An-sky's 'Between Two Worlds' ('The Dybbuk') and its Hasidic Roots	355
Zvi Mark, The <i>Dybbuk</i> as Imagery and as Psychological State in the Work and Life of Yona Wallach	377
Yair Lipshitz, 'The Dead Should Not Be Excluded from Any Celebration': The Queer Body's Lamentation in Tony Kushner's <i>Angels in America</i> and <i>A Dybbuk</i>	393
Eliezer Witztum and Nimrod Grisaru, <i>Zar</i> Spirits Possession among Ethiopian Immigrants in Israel: Social, Cultural, and Clinical Aspects	413
Alean Al-Krenawi, Possession Illnesses in Bedouin-Arab Society	432
Index	445
Abstracts	I-XIX

Table of Contents

I. As a Fleeting Dream

Rachel Elior, Introduction	3
Yair Zakovitch, A Woman's Dream (Song of Songs 5:2-6:3): Real or Imagined?	18
Vered Lev Kenaan, The Gates of Dreams: Duality and Ambiguity in Ancient Dream Literature	33
Rachel Elior, Dreams in the Book of Jubilees and in the Dead Sea Scrolls	62
Avigdor Shinan, Dreams and Dreamers in the Aramaic Targums of the Pentateuch	123
Gila Vachman, Between Pharaoh's Dream and Nebuchadnezzar's Dream	137
Haim Weiss, On the Tip of a Barrel: Reading Abbaye's and Rava's Dreams about Barrels (BT <i>Berakhot</i> 56a)	150
Yoram Bilu, Between Vienna and Baghdad: On a Mystical Tradition of 'Psychoanalytic' Dream Interpretations	165
Havi Dreifuss, 'I Live in a Terrifying Nightmare': On War-Nightmares and Wishful Dreaming during the Holocaust	189

II. Between Worlds: Spirits and Ghosts, Heavenly Voices and *Dybbukim*

Rachel Elior and Yoram Bilu, Introduction	217
Yair Zakovitch, <i>La légion étrangère</i> in Pig Herds (Matthew 8:28-36; Mark 5:1-20; Luke 8:26-39)	235
Gila Vachman, Ghosts and Spirits in the Aggadic Literature	251
Nurit Hirschfeld, <i>Bat Kol</i> – The Heavenly Voice in Talmudic Stories	258
Moshe Sluhovsky, Between Satan and the Holy Spirit: Possession and Exorcism in Early Modern Catholicism	270
Galit Hasan-Rokem, <i>Dybbuk</i> and the Wandering Jew: No Rest on Earth or in Heaven	284